

Tryde kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2022-06-03

Omslag: Tryde kyrka sett från nordost, april 2016. Foto Kerstin Börjesson.

Flygfoto över Tryde by från öster, 2015. Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Tryde kyrka

Tomelilla bygdens församling, Österlens kontrakt, Lunds stift, Tryde socken, fastighet Tryde 12:1, Tomelilla kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Tryde ligger nordväst om Tomelilla intill väg 19 i ett öppet, svagt kuperat jordbrukslandskap. Alldeles norr om byn rinner Trydeån, som också utgjort den norra gränsen till Ingelstads härad. Ån har sannolikt varit en viktig faktor vid etableringen av byn både som kommunikationsled, vattenförsörjning och näringsinkomst. Tryde by finns belagt i historiska källor sedan 1310 då den benämns *Thrunæth*. Fornlämningsmiljön tyder på att bosättningar funnits i området redan under förhistorisk tid. På 1700-talet då den äldsta bevarade kartan över byn upprättas bestod byn av en klungby med kyrkan i dess sydöstra del. Prästgården låg på samma plats som idag, öster om kyrkan. Större delen av byn utgjorde frälsehemman till Kåseholms gods. Godsägarna till Kåseholms gods innehade även patronatsrätten till kyrkan. Vid enskiftet flyttades flera gårdar ut från byn. Numera består byn av ett par gårdar, ett tiotal boningshus och en skola. Den medeltida kyrkan finns inte kvar längre. En lång tids bristande underhåll under 1800-talet ledde till att den gamla kyrkan stängdes och slutligen revs ned till grunden. En ny kyrka byggdes nordväst om den gamla kyrkogården år 1868-69.

Kyrkobyggnad

I källorna anges ofta byggnadsåret för den medeltida kyrkan till 1160. Denna uppgift kan härledas till en äldre avskrift av ett numera förstört pergament som återfanns på 1700-talet vid rivningen av den medeltida kyrkans altare. Inskriftens tolkning har senare ifrågasatts och troligtvis rör det sig istället om namnet på ett helgon och inte ett årtal. Detta till trots är det troligt att Trydes medeltida kyrka byggdes någon gång på 1100-talet. Stenkyrkan har också haft en föregångare i trä. Spår efter stolphål, en planka samt äldre gravar vid utgrävningar på kyrkplatsen tyder på detta. Utgrävningarna visar också att kyrkan uppfördes i två etapper. I en första etapp byggdes långhus och ett lägre smalare, rakavslutat kor. Detta byggdes senare till med en halv-rund absid i öster. Kyrkans dopfunt tillhör en av de mest kända och omskrivna av Sveriges medeltida dopfuntar. Upphovsmannen till Trydefunten, som brukar kallas för *Magister Majestatis*, anses också vara kyrkans byggmästare och ansvarig för kyrkans övriga utsmyckning i portalomfattningar och dylikt. På Lunds historiska museum finns tillvaratagna delar från en av kyrkans portalöppningar med en mycket rik skulpturutsmyckning bland annat i form av lejonskulpturer. Under högmedeltiden uppfördes ett västtorn med rektangulär form som var bredare än långhuset. Uppgång till tornets övre våningar var via en trappa i södra tornmuren. I tornbågen mellan torn och långhus fanns dubbla kolonner på var sida i valvöppningen och både bottenvåningen och tornets andra våning var tunnvalvda. Fyra ljudöppningar fanns mot vardera västra och östra sidan. Ett vapenhus byggdes också under medeltiden på kyrkans södra sida.

Den nuvarande kyrkan i Tryde uppfördes 1868-69 efter ritningar av arkitekt Emil Edvard von Rothstein. Byggnationen bekostades av kyrkans patronus J P Hintze som även bekostade byggnationen av Spjutstorps kyrka. Stora delar av den gamla kyrkans stenmaterial återanvändes i den nya kyrkan troligen med ett yttre skal av nytt tegel och hörnkedjor av kalksten från gamla kyrkan. 1800-talskyrkan byggdes i nyklassicistisk stil och består av västtorn och långhus med absid-tillbyggnad i öster. Västtornet har kvadratisk planform och långhuset är brett och indelat i mittskepp och två sidoskepp. Koret är inrett i långhusets östra del medan absiden utgör sakristia. Invändigt var inredningen utformad med drag av nygotik. Bänkarna var öppna och målade i ekimitation och i öster fanns en marmorerad skärmvägg, ett korskrank, med ornament av treklöverblad mellan kor och sakristia målade. Från den gamla kyrkan återanvändes predikstol, altare och altaruppsats, barriären till orgelläktaren samt dopfunten. De gamla träinventarierna var målade i brunt med gulddetaljer. En orgel byggd av Carl Elfström installerades år 1900. År 1914 genomfördes en omfattande utvändigt renovering av kyrkan under ledning av arkitekt Theodor Wählin. Taktäckningen av papp byttes till galvaniserad järnplåt på nytt undertak, skorstenarna murades om, hängrännor och stuprör monterades samt tornspiran och absidtaget sågs över och förstärktes. Dessutom renoverades fasaderna, solbänkar av gjutjärn lades till långhusets fönster och dörrar med överljusfönster byttes. Nästa renovering gällde kyrkans interiör och leddes av arkitekt Erik Lundberg. Ett trägolv lades under de öppna bänkarna som kompletterades med bänkskrämar. Ett podium utfördes också för dopfunten i kyrkans sydöstra hörn.

Tryde kyrka sett från söder och från väster.

År 1955 restaurerades kyrkans altaruppsats, altare och predikstol av konservator Oswald Oswald. Under 1960-talet utfördes flera inre åtgärder. År 1962 utfördes en renovering under ledning av arkitekt Eiler Graebe. Korskranket togs bort, korbågen gjordes smalare och altarringen flyttades fram. Ny inredning i form av altare och skåp tillverkades till sakristian. År 1967 kompletterades väst- och sydportalen med innerdörrar och de gamla ytterdörrarna byttes ut. Vapenhusets golv renoverades och innertaket gjordes om. Arkitekt i samband med åtgärderna var Aina Berggren. Några år senare, 1970, genomfördes en inre renovering under ledning av arkitekt Torsten Leon-Nilson. Koret utvidgades mot väster, och utrymmen under läktaren inreddes till vänt- rum/samlingsrum samt förråd och wc. En ny bänkinredning tillverkades också. Invändigt skedde en mindre renovering 1986 då väggar och tak tvättades och bänkar samt pelare målades om i ljus grön kulör. Kyrkans fönster kompletterades med innerfönster 1988 ritade av arkitektkontoret Barup & Edström. En del utvändiga åtgärder utfördes år 2001 då en storm orsakat skador på taket. Åtgärderna omfattade nya stuprör, lagning och ommålning av plåttaket, puts- lagning samt ommålning av fönster och dörrar. 2015 utfördes en utvändig renovering då samtliga yttertak lades om med reinzink på ny papp och läktning, nya stuprör och hängrännor monterades samt putsrenovering och utvändig målning utfördes.

Exteriör

Kyrkans fasader är spritputsade och kalkvittade med slätputsade omfattningar och listverk. Längst ned finns en något utskjutande, putsad sockel svartmålad med kallasfalt. Överst är fasaderna murade med firsprångiga gesimser varav det nedre murskiftet är något bredare än de tre övre. Långhusets gavelsidor markeras upp till av ett slätputsat murskift. Tornet har kvadratisk grundplan och är smalare än långhuset. Dess östra gavel rider på långhusets västra sida. I höjd med tredje våningsplan smalnar norra och södra fasaderna av vilket är markerat med en murav-

sats avtäckta med plåt. Synliga svartmålade ankarslutar finns på tornmurarna samt långhusets östra sida.

Kyrkan har stora rundbågsformade fönsteröppningar murade med ett språng. Fönsterbågarna och solbänkarna är av grönmålat gjutjärn. Ett runt fönster med gjutjärnsbåge finns i östra långhusgaveln vilket utgör ljusöppning till vinden. Till tornets andra våningsplan mot väster, norr och söder finns tre mindre fönsteröppningar av samma typ som långhusets. Solbänkarna till dessa är av kalksten täckta med blyplåt. Till klockvåningen finns två rundbågiga öppningar i varje sida med luckor av grönmålad panel. Ljudöppningarnas solbänkar är av tjärnmålad kalksten.

Tre ingångar finns till kyrkan. Huvudingången är i tornets västra sida och är tillgängliganpassad med cementstensläggning i grått och vitt. Till de övriga entréerna finns två trappsteg av sten. En sidoentré finns i långhusets södra sida och till sakristian finns en ingång från öster i absiden. Samtliga dörrar är fyllningsdörrar av grönmålat trä från 1914. Äldre gångjärnsstaplar i muröppningarna visar att ytterdörren tidigare suttit längre ut i murnischen. De västra och södra portalöppningarna har rundbågig form med rakslutna pardörrar och spröjsat överljusfönster av trä. Den västra dörren har en omfattning av tre slätputsade mursprång medan den södra har två. Mellan dörr och överljusfönster finns listverk med tandsnittsornering. Den östra dörröppningen är murad med ett språng och har stickbågig form. Över dörren finns ett tandsnittsornerat listverk och ett rundbågsformat blinderat parti med ett slätputsat klöverbladskors.

Samtliga takfall är täckta av omålad dubbelfalsad reinzinkplåt med cirka 10 cm förskjuten tvärfals. Långhuset täcks av ett sadeltak, absiden av ett halvt kägeltak och tornet av en hög smal tornspira krönt av ett smideskors i järn. Ett järnkors finns även över långhusets östra gavel. Vattnavledningen består av hängrännor och stuprör på långhus samt fotrännor och stuprör på tornet.

Interiör

Tornets bottenvåning utgör vapenhus eller entréhall till kyrkorummet. Detta har en enkel inredning med golv av kalkstensplattor, vitputsade väggar och innertak av omålad mönsterlagd furupanel. En gravhäll av kalksten ligger i golvet innanför ytterdörren i väster. På södra sidan av vapenhuset finns en inklädnad av träpanel för elcentral och trappa till läktaren och vindsvåning av grålaserad träpanel. Utrymmet är i övrigt inrett med hatthylla och klädhängare längs norra väggen. I öster finns en stickbågig muröppning med en grågrön pardörr till kyrkorummet. Kyrkorummet är treskeppigt med ett högre mittskepp täckt av ett flackt tunnvalv och lägre sidoskepp med plana innertak. Sidoskeppen avgränsas mot mittskeppet genom en hög pelarrad som bär upp en träbalk. Pelarna har fyrsidig form med sidor indelade i rektangulära speglar målade i ljusgrönt och ljusgrått. Bänkarna är ordnade i två rader med bänkkvarter utmed en bred mittgång och sidogångar i norr och söder. En korsande gång finns också framför entrén i söder.

Kyrkorummet sett från orgelläktaren mot öster samt kyrkans altare och altarpopsats från tidigt 1600-tal.

Koret består av långhusets östra del där altarplatsen markeras av altarringen. Altaret och altarpopsatsen står väster om valvöppningen till absiden/sakristian. I sydöstra hörnet är golvet förhöjt med två steg till ett dopkapell där kyrkans medeltida dopfunt står. Ett litet putsat och vitmålat dopaltare med stenskiva står längs södra väggen och i dopkapellet finns också en kopia av Thorvalsens Kristusskulptur. I långhusets nordöstra del står predikstolen och intill norra bänkkvarterets östra gräns en mindre kororgel. Långhusets västra del upptas av en läktare för orgeln med trappuppgångar längs med västra väggen på var sida om mittgången. Läktaren bärs upp av två rader pelare av trä utmed mittgången. Pelarna är gråmålade och har fasade hörn och är profilerade med sockel och kapitäl. Under läktaren finns sedan 1970 inbyggnader för samlingsrum/väntrum och förråd samt wc. Inbyggnaderna är utförda med gråmålad spontad träpanel. Innertaken i inbyggnaderna är av vitmålade brädpanel, väggarna är vitmålade och golvet är lagt med rött murtegel.

Läktarbarriären består av ett ramverk med målade tavlor av apostlarna och är delvis från 1600-talet men bör vara förlängd för att passa den betydligt bredare kyrkorummet i den nya kyrkan. Tavlorna av apostlarna är framställda inom rundbågsarkad ornerad med stiliserade växtslingor och mellan tavlorna finns kannelerade kolonner. Färgsättningen är polykrom med mustiga färger i mörkt rött, grått och ljusare blågrå samt gula toner. Färgsättningen i kyrkan är ljus med snickerier i ljust grågröna toner accentuerat av den äldre renässansinredningens svarta och polykroma färgbehandling samt bänkinredningens röda sidor. Golvet i gångarna och koret är lagt med rött murtegel och väggarna och innertaket putsade och vitmålade. Bänkkvarteren har golv av lackade furubrädor. I samband med Graebes reovering av kyrkan 1959 gjordes valvbågen till sakristian om och minskades. De klassicerande pilastrarna utmed östra långhusväggen och de tresprångiga pelarna i valvbågen bör ha tillkommit vid detta tillfälle. Samtidigt murades ett

litet altare i sakristians södra hörn. Golvet i sakristian är av betsade brädor och väggar och in- nertak är putsade och vitmålade. Tornets övre våningar nås från trappan i vapenhuset. Tornet är indelat i tre övre våningsplan med golv av brädor lagda över bjälklagen och putsade väggar. Vinden nås från tredje våningsplan och det övre våningsplanet utgör klockvåning. Klockorna hänger i en klockstol av fur och ek. På kyrkvinden är murarna opputsade och här är mursten från den medeltida kyrkan synlig. Den östra gaveln till koret är uppmurad av tegel. Långhusvalvet är tilläggsisolerat och takstolsmaterialet tycks vara av furu i sin helhet. Taklaget över långhuset är uppbyggt med sparrar, två nivåer hanband och stickbjälkar i sidorna med stödben fogade till sparrarna och den inre lejden, uppuren av pelarraden i kyrkorummet. Tunnvalvet bärs upp av snedsträvor mellan den senare bockkonstruktionen och det nedre hanbandet. Tornspiran består sparrarna sammanfogade med en kungsstolpe och horisontella bjälklag.

Inredning och inventarier

Altare

Altaret är utfört av trä i renässansstil och består av ett ramverk med sockel och listverk samt spegelfyllningar. Tre spegelfyllningar finns på framsidan och två på vardera sidan. Spegelarna på södra sidan är målade med beslagsdekor och de norra gulmålade. På framsidan utgör speglarna målade pannåer föreställande manliga gestalter. Mellan speglarna finns kvinnliga hermer som bär upp joniska kapital. Altaret har en polykrom färgbehandling huvudsakligen i svart, grönt, guld och rött. Över bildtavlor finns en inskriftstavla med ett bibelspråk i guld mot svart bot- ten. Altaret bör ha tillverkats någon gång under 1600-talets första hälft och konserverades år 1955 av konservator Osvald Oswald.

Altarupsats

Altarupsatsen är liksom altaret utförd i renässansstil rikligt dekorerad med beslagsornamentik, skulpterade hermer, beslagsvingar och listverk. Den nedre delen av altartavlan, ”entablemen- tet”, liksom den centrala delen är tvådelad och består av dubbla inskriftstavlur i svart med guld- text. Mellan tavlorna finns pelare i form av kvinnliga hermer som bär upp joniska kapital. Där- över finns ett rikt skuret listverk som bär upp en övre pannå, möjligen föreställande Kristi himmelfärd, mellan beslagsvingar och hela altarupsatsen kröns av ett listverk och Christian den 4des monogram. Altarupsatsen har en polykrom färgbehandling huvudsakligen i svart, grönt, guld och rött och bör ha tillkommit någon gång under 1600-talets första hälft. Altarupp- satsen var under period omgjord till ett skåp men rekonstruerades och konserverades 1955 av konservator Osvald Oswald.

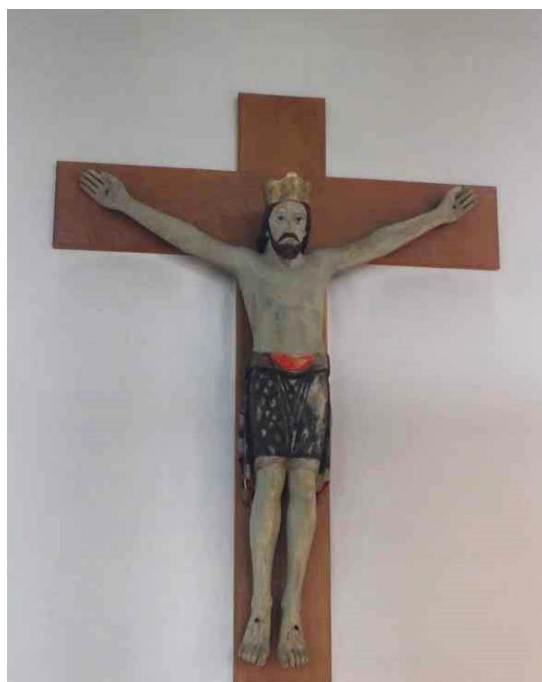
Altarring

Altarringen bör vara den ursprungliga från 1868 men förlängdes kring 1959 i samband Eiler Graebes renovering av koret. Den hade ursprungligen en nästan halvrund form men fick efter renoveringen en stickbågig planform med rundad sida mot väster. Altarringen är uppbyggd av

smala svarvade balusterpinnar mellan knäfall och handfall av grönt tyg. Pinnarna i räcket är målade i ljusgrått och guld.

Dopfunt

Kyrkans dopfunt höggs möjligen av en stenmästaren *Magister Majestatis* på 1100-talet och kan vara samtida med kyrkan. Den är huggen av sandsten med dekor i högrelief på alla delar. Dopfunten har en högfot med rund planform som är uppåt avsmalnande i en konisk form. Fotens sidor är behuggen med framställningar i låg relief mellan tre djurhuvuden och ett människohuvud. Mellan cuppan och foten finns en vulst med kymationdekor. den nedre delen av cuppan är konformad och sidorna däröver något uppåt vidgande. Överst avslutas cuppan av en vulst med äggstavsdekor. Utmed cuppan finns fyra par, nästan frihuggna, människogestalter vilka står på konsoller mellan vulsten nedanför cuppan och utmed cuppans sidor. Mellan dessa framställs fyra olika scener på sidorna och på den koniska delen därunder finns fyra andra motiv. Samtliga är huggna i hög relief och de övre motiven tros föreställa legenden om Fridolin, en helgonförklarad munk. Legendens berättar hur Fridolin som kom till Glarus för att predika Kristi lära. Här bodde två bröder; Ursus och Landolf. Ursus hade testamenterat en del av sin egendom till Fridolins kloster. Vid hans död vägrade Landolf att lämna ifrån sig hans ägor till klostret. Ärendet gick till domstol. För att Fridolin skulle få rätt till arvet behövde han ett vittne. Han gick då till Ursus grav och uppväckte honom. Ursus vittnade och hans arv kunde skänkas till klostret.

Kyrkans romanska dopfunt huggen av "Trydemästaren" och en kopia av kyrkans medeltida triumfkrucifix från 1100-talet.

Predikstol

Predikstolen är ett renässansarbete utfört 1618. Den är utförd av ek med åttkantig korg med sex sidor på en åttkantig pelare av ek. Sidorna är riklig dekorerade med stående hermer på konsoler med lejonmaskaroner och mellan dem skulpturer av evangelisterna inom rektangulära tavlor med utskuren beslagsornamentik. Över skulpturfälten finns en inskriftstavla och ett utkragande listverk med äggstavsdekor. Predikstolen är målad i en polykrom färgskala. . En trappa leder upp till predikstolen med uppgång från öster. Denna bör vara ett tillägg från 1955 och har raka grågrönmålade sidor indelade med två fyllningar med förgyllda lister samt en svart överliggare. Predikstolen konserverades år 1955 av konservator Osvald Oswald.

Bänkar

Kyrkans bänkar ritades av Torsten Leon-Nilson 1970. Bänkarna är öppna med rektangulära sidostycken och rakt avslutade ryggstycken av spontad träpanel. Sidostyckena är indelade med utanpåliggande speglar, troligen frästa, i rektangulära fält. Bänkskärmarna som avslutar bänkvarteren är försedda med stora kvadratiska spegelfyllningar. Spegelarna och mittfälten är rödmålade med vita bårder runt. I övrigt är bänkarna målade i grågrön ton.

Orgel

Kyrkans läktarorgel är från 1977 och byggdes av Hammarberg i Göteborg. Orgeln har 18 stämmor. Orgelfasaden utförd i nyklassicism tillhör en äldre orgel tillverkad av Carl Elfström 1900. Orgelfasaden är indelad i fem fält med synliga pipor i ett högre mittparti och lägre sidopartier. Mittpartiet har en arkitektonisk uppbyggnad i form av ett två pilastrar som bär upp ett gaveltypmpanon med en lyra. De lägre partierna vid sidorna avslutas av listverk och ytterst finns turellformade pipor. Spelbordet är integrerat i fasaden. Fasaden är målad i mörka färger i brunt, grönt och rött samt grågrön marmorering med förgyllda detaljer.

Klockor

Kyrkan har två klockor, en storklocka av malm omgjuten 1854 och en lillklocka av malm omgjuten 1855.

Övrigt

På norra väggen i långhuset hänger ett triumfkrucifix utfört i lindträ av konstnären Thure Thörn, Malmö 1991. Krucifixet är en kopia av kyrkans medeltida krucifix som numera finns på Historiska museet i Stockholm. Det medeltida krucifixet är tillverkat i romansk stil med Kristus framställd som kung med krona på huvudet. Själva korset är inte bevarat. Den medeltida Kristusskulpturen är tillverkad av någon typ av salix och möjligen samtida med den gamla kyrkan runt 1160. Kristusfiguren är mycket realistiskt återgiven och är utförd med mycket hög konstnärlig kvalitet. Både inhemska tillverkning eller tillverkning i det nordtyska området har föreslagits för krucifixet men både tillverkningsort och datering är omtvistad.

Bårhus i norra delen av nya kyrkogården samt gamla kyrkogården med den medeltida kyrkans grundplan markerad av en buxbomshäck.

I kyrkan har också funnits en träskulptur av S:ta Anna (motivet kallas Anna-själv-tredje) skulptur i trä. Detta har karaktär av ett inhemskt arbete och kan ha ingått i ett altarskåp. Den kan dateras till kring 1400-talets andra hälft eller slut. Skulpturen förvaras numera på historiska museet i Stockholm. På historiska museet förvaras också de bevarade delarna av en relikgömma som återfanns vid en flyttning av den medeltida kyrkans högaltare på 1700-talet.

Kyrkogård

Kyrkogården består av två delar, den gamla och den nya kyrkogården. Den gamla kyrkogården ligger sydost om den nya kyrkan där en buxbomshäck markerar planformen till den rivna medeltida kyrkan. Den äldsta kyrkogården var liten, närmast kvadratisk till formen och omgav kyrkan. Den nya kyrkogården invigdes ett par år efter att den nya kyrkan byggdes 1870. Kyrkogården delades in i fyra delar efter socknens byar; Tryde, Tomelilla, Everöd och Sälshög. På gamla kyrkogården torde gravplatserna fortsatt ha varit fördelade efter hemman. År 1896 utvidgades nya kyrkogården mot norr och söder och den västra muren gjordes om året därpå. År 1984 görs en förändring av minneslund och urnlund på kyrkogården. En askgravlund invigdes 2007. Under 2015 renoverades kyrkogårdsmuren utmed gamla kyrkogårdens norra sida.

Den gamla kyrkogården omges mot norr, öster och söder av en delvis gammal stenmur fogad med bruk och avtäckt med kalkstenshällar. Kyrkogården sluttar mot söder och norr och dessa mursträckningar har därför karaktär av stödmurar mot de intilliggande markerna. Grindöppningar med kraftiga murpelare och grindar av smidesjärn finns i öster till prästgården samt bygatan i söder. Nya kyrkogården avgränsas också av stenmurar med lite olika utseende beroende på kyrkogårdens höjd i förhållande till omgivningarna. Den norra muren är delvis endast en låg stenrad. Mot öster finns också en klippt buxbomshäck och mellan nya och gamla kyrkogården saknas mursträckning. Mot väster finns en låg mur av huggen granit med ett staket av smi-

desjärn. Två ingångar finns i väster med grindar av smidesjärn. Grinden framför kyrkan bär årtalet 1878. En trädkrans omger både nya och gamla kyrkogården.

Några av kyrkogårdens äldsta och kulturhistoriskt mest värdefulla gravvårdar finns på södra delen av den gamla kyrkogården som till stora delen grässåts och saknar gångar och gravplatsbegränsningar. Nya kyrkogårdens äldsta delar består av grusgravplatser med gravvårdar huvudsakligen från 1900-talets mitt och framåt. Norra sidan av kyrkogården består nästan uteslutande av gräsgravplatser och endast huvudgångarna är grustäckta. I södra delen av nya kyrkogården ligger minneslunden. Denna består av en gräsmatta med ett gatstensbelagt gångstråk och en central smyckningsplats med en rund planteringsyta och en natursten. Askgravplatsen är belägen alldeles väster om minneslunden och har liknande planläggning med gatstensbelagt gångstråk och en central minnesplats.

Byggnader på kyrkogården

På nya kyrkogården i den senare utvidgade delen mot norr ligger ett bårhus samt en ekonomibyggnad med toalett ritade av arkitekt Eiler Graebe och uppförda 1953. Byggnaderna ligger intill varandra med ett murparti emellan. Bårhuset är också något framskjutet i förhållande till ekonomibyggnaden. Båda byggnaderna är putsade och vitmålade med sockel av grå granit och sadeltak av rött, enkupigt tegel. Portar, dörrar och snickerier är svartmålade. I bårhusets ena gavelsida finns en port djupt indragen med murpartier vid sidorna och överkragad av yttertaket. Porten är stickbågsformad med dubbla dörrblad klädda med diagonallagd träpanel. Bårhuset har också ett rundbågigt fönster med blyspröjsat glas och fönsterbänk av grå kalksten.

Karaktärisering

Kyrkan i Tryde ligger mitt i byn som ligger samlad kring vägarna väster och söder om kyrkan. Byn präglas av kyrkomiljön där också prästgården och skolan ingår i ett traditionellt sammanhang. Byns äldre historia är mycket intressant inte minst genom den kunskap som den medeltida kyrkan förmedlar. Dateringen av kyrkan till 1160 är trolig och även om utgrävningar tyder på att kyrkan byggts i etapper bör både långhus och torn vara byggda under 1100-talet. Framför allt tornet är intressant och tillhör en grupp breda västtorn som William Andersson delar in i tre grupper beroende på tornets planform. Tryde tillhör Tommarpsgruppen vars premonstratenserkloster bör ha haft ett stor inflytande på Tryde och eller vice versa. Östra Tommarps kyrka uppfördes med absid medan Tryde byggdes till med absid senare vilket kan tyda på att Tryde kyrka började byggas före klosterkyrkan. Genom den äldre träkyrkan kan Tryde ha en än längre kontinuitet bak i tiden, före 1160. Tryde är kanske mest känt för sin dopfont vars uttrycksfulla stenhuggeri är Trydemästarens främsta verk. Trydemästaren eller Magister Majestatis kan i själva verket vara en verkstad eller ett flertal personer verksamma under en längre tid. Bevarat stenmaterial från den gamla kyrkan tyder på att även denna hade mycket kostsamma och välarbetade detaljer utöver det vanliga. Ett par lejonskulpturer är sannolikt huggna av Trydemästaren och även andra detaljer kan vara huggna av samma hand och säkerligen knutna till

mästarens verkstad. Det andra av kyrkans mästerverk, triumfkrucifixet, brukar också dateras till 1100-talet och räknas som ett av de främsta från denna tid. Sammantaget pekar mycket på att Tryde var en viktig centralort kring 1100-talets första hälft med resurser att administrera och uppföra en kyrkobyggnad av Trydes kyrkas dignitet och karaktär.

Efter den danska tiden förföll kyrkan och när den revs omintetgjordes ett betydande tidigmedeltida monument. Kyrkans historia är dock relativt väl dokumenterad och genom återbruket av stenmaterial i den nya kyrkan finns möjlighet att studera bevarade detaljer av kyrkan. Den nuvarande kyrkan har en typisk 1800-talskaraktär, i form av en salkyrka med enkel och monumental planlösning med stora fönster för maximalt ljusinsläpp. Exteriören är relativt välbevarad även om takmaterialet har förändrats. Det breda treskeppiga långhuset medgav plats till den stora församlingen och det fanns även planer på att uppföra läktare längs sidorna vilket hade gett ännu mer bänkutrymme. Av den ursprungliga inredningen i nyrenässans finns inte mycket bevarat med undantag av de äldre inventarierna från gamla kyrkan. Sedan den byggdes har inredningens färgskala ljusats upp och de gamla inventarierna lyfts fram. Förändringarna är relativt nedtonade och har förankring i det efterreformatoriska kyrkorummet. Mest framträdande är de ändringar som gjordes på 1970-talet genom nya bänkar och inbyggnader under läktaren påtagliga och bär Torsten Leon-Nilsons karaktäristiska signum. Kyrkorummets karaktär är luftigt och rymligt och bänkinredningen från 1970-talet har en lågmäld och enkel karaktär som trots att de är många till antalet inte gör allt för mycket anspråk på kyrkorummet. Detta lämnar plats åt de gamla inventarierna med en betydligt större verkan på kyrkorummet genom sin färgprakt. Liksom de äldre medeltida inventarierna är även renässansinredningen påkostad med hög kvalitet, även om den inte har samma unika värden.

Den nya kyrkogården karaktäriseras av en rik variation av gravvårdar huvudsakligen från 1900-talet på grusade gravplatser omgärdade med stenram eller buxbomshäck. Grässådda partier där begränsningarna har tagits bort finns i alla kvarter. Växtligheten är rik och varierande med viktiga biologiska värden och har en stor betydelse för kyrkomiljön och den samlade bymiljön. På gamla kyrkogården finns en större andel äldre gravvårdar med höga kulturhistoriska värden. Ett viktigt exempel är de familjegravplatser som använts i flera generationer. Grusgravplatser finns bevarade i den norra och östra delen medan den södra är helt grästäckt.

Att tänka på

- Kyrkogården har haft en stor omsättning på gravplatser och de flesta är från 1900-talets senare hälft. Äldre gravvårdar bör därför bevaras på sin plats medan återupplåtande bör ske där dessa redan är bortplockade. På gamla kyrkogården är gravplatser som tillhör kyrkogårdens äldsta planläggning, före den nya kyrkan byggdes, särskilt viktiga att bevara.

- Äldre gångstråk och grindöppningar till kyrkogården bör bevaras även om de inte används längre då dessa kan ha en lång kontinuitet och berättar om kyrkobyns äldre struktur och topografi.
- Den medeltida kyrkans byggnadsmaterial återanvändes i den nya kyrkan och av denna anledning kan den nya kyrkan bära på byggnadshistoriska spår efter den gamla kyrkan. Äldre byggnadshistoriska spår är viktiga att dokumentera.
- Den medeltida kyrkan, dopfunten och triumfkrucifixet är unika och har höga kulturhistoriska värden och kunde lyftas fram bättre. Dopfunten står något undanträngd och kunde ges mer plats i det för övrigt rymliga kyrkorummet.
- De äldre inventarierna har en framträdande plats i kyrkorummet och detta bör respekteras även vid senare renoveringar av kyrkan.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrklig kulturmiljö, enligt Kulturmiljölagen 4 kap.

Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Tryde 53:1. Fornlämningen avser Tryde bytomt och skyddas enligt kulturmiljölagen 2 kap. Den medeltida kyrkans murrester dolda under mark är registrerade som fornlämning Tryde 1:1 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor

Den medeltida träskulpturen i Skåne, produktion och förvärv, Lena Liepe, skånsk senmedeltid och renässans 14, Skriftserie utgiven av Vetenskaps-societeten i Lund. Lund 1995.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skånes konsthistoria för medeltiden, C.G.Brunius, Lund 1856.

Skånes romanska landskyrkor med breda västtorn, William Andersson, Lund 1926.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Tryde kyrka, utvändigt renovering, Linn Ljunggren, Antikvarisk medverkan, Regionmuseet Kristianstad, E-Rapport 2015:51.

Underhållsplan för Tryde kyrka. Ponnert arkitekter AB, 2005.

Konstruktionen av det heliga, Altarna i det medeltida Lunds stift, Mattias Karlsson, Skriftserie skånsk senmedeltid och renässans 23, Värnamo 2015.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2016-04-07

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Petter Jansson, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2022-06-03

